

TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU VE BALKAN POLİTİKALARINDA AHMET DAVUTOĞLU ETKİSİ: İSLAM TEMELİNDEKİ TÜRKİYE ALGISI

Yasin AVCI¹

İbrahim KURNAZ²

ÖZ

Sırasıyla başbakanlık başdanışmanlığı, büyükelçilik, dışişleri bakanlığı ve başbakanlık görevlerinde bulunan Ahmet Davutoğlu Türk dış politikasının karar alma sürecindeki etkin bir aktör olarak değerlendirilmek durumundadır. Ek olarak Davutoğlu’nun ortaya koyduğu Stratejik Derinlik doktrinini uygulama fırsatını bulan bir pratisyen olması da onun dış politika karar alma sürecindeki ağırlığını tescillemektedir. Davutoğlu’nun Türk dış politikası karar alma sürecindeki özgül ağırlığı ise özellikle Ortadoğu ve Balkan bölgelerinde gözlemlenmektedir. Çünkü Davutoğlu’nun akademik yayımlarında ve söylemlerinde ortaya çıkan İslam temelindeki yaklaşımının çıktılarını Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu bu bölgelerde tespit etmek daha olasıdır. Tüm bu noktalardan hareketle çalışmada Davutoğlu’nun İslami eğiliminin Ortadoğu ve Balkanlar bölgelerindeki Türk Dış Politikası çıktılarını ne ölçüde şekillendirdiği meselesi sorunsallaştırılmıştır. Bununla birlikte çalışmada bahse konu değerlendirmeyi yapabilmek adına Davutoğlu’nun eserlerinin ve söylemlerinin değerlendirilmesini kapsayan söylem analizi yöntemi benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Davutoğlu, Türk Dış Politikası, Stratejik Derinlik, Ortadoğu, Balkanlar

¹ Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, yasinavci@selcuk.edu.tr
² Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ibrahimkrnz.01@hotmail.com

Makalenin Gönderim Tarihi: 17.06.2018; Makalenin Kabul Tarihi: 17.10.2018

**AHMET DAVUTOĞLU’S EFFECT ON TURKEY’S MIDDLE EAST AND BALKAN POLICY:
TURKEY’S IMAGE BASED ON ISLAM**

ABSTRACT

Ahmet Davutoglu, who is in charge of prime minister's chief adviser, ambassador, foreign ministry and prime minister, should be considered as an effective actor in the decision-making process of Turkey’s foreign policy. In addition, being a practitioner who has the opportunity to practice the Doctrine of Strategic Depth, which Davutoglu has put forward, it also registers his weight in the foreign policy decision-making process. Davutoglu's specific weight in foreign policy decision-making process is observed especially in the Middle East and Balkans regions. This is because it is more likely to identify the output of the Islam-based approach that emerged in Davutoglu's academic publications and discourses in those regions where the Muslim population is concentrated. On the basis of all these points, in this study the question of the extent to which Davutoglu's Islamic tendency has shaped the output of Turkey’s Foreign Policy in the Middle East and the Balkans was questioned. In addition to this, in this study discourse analysis method which includes evaluation of the works and discourses of Davutoglu was adopted in order to make this assessment.

Key Words: Ahmet Davutoglu, Turkey’s Foreign Policy, Strategic Depth, Middle East, Balkans

GİRİŞ

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesiyle birlikte geleneksel Türk dış politikasından (TDP) dikkate değer bir kopuş yaşandığı genel kabul gören savdır (Aras, 2009: 127). Öyle ki totoloji halini alan bu sava göre, Türkiye bu dönemde kronikleşmiş dış politika sorunlarının üstesinden gelmeye başlamış ve tarihinde ilk defa ülke potansiyeline uygun bir dış politika gündemi ve eylemliliği oluşturmuştur (Aydın, 2013: 476). Yine birer itfaiye erini andıran TDP pratisyenlerinin dünyanın herhangi bir bölgesinde ortaya çıkan krize tulumbalarıyla koştukları (Sarı, 2013: 60) ve bu sayede Türkiye'nin yalnızca yakın bölgesinde değil dünyanın her yerinde aktif bir küresel aktör olarak lanse edilmesine katkı sağladıkları iddialar arasındadır (Collinsworth, 2007: 92). Türkiye'ye ve TDP'nin pratiğine isnat edilen bahse konu olumlu devinimin mimarının ise Ahmet Davutoğlu olması onu bu dönemin en fazla tartışılan teorisyen ve pratisyenlerinden birisi haline getirmiştir.

Buna mukabil 2002 sonrası dönemdeki TDP pratiğinin geleneksel versiyonundan kopuşu temsil etmediği, bahse konu dönemi olgunlaştıran teorik ve pratik koşulların Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşmaya başladığı ve hatta AK Parti'nin devraldığı TDP uygulamasını geçmiş dönemden daha dar bir çerçeve soktuğu da TDP'ye eleştirel yaklaşan çevrelerin totoloji halini alan savları arasındadır (Erdağ ve Kardeş, 2014: 75). Buna göre Türkiye; komşularına yönelik emperyalist bir yönelimle Osmanlı Devleti mirası söylemini kötüye kullanmış (Somun, 2011: 37), komşularla sıfır sorun olarak başlayan süreç sıfır komşu pratiğine dönüşmüş (Zalewski, 2013), Türkiye özellikle Ortadoğu bölgesinde mezhepçi bir politikaya yönelmiş (Efegil, 2016: 53) ve yine Türkiye tarihinde ilk defa küresel teröre destek verme iddiasının muhatabı olmuştur (Marks, 2016). Yine Türkiye ve TDP pratiğine isnat edilen bu olumsuz etiketin mimarının da Ahmet Davutoğlu olması onu bu dönemin en fazla tartışılan teorisyen ve pratisyenlerinden birisi haline getirmiştir.

Bununla birlikte Davutoğlu'nun dönemin en tartışmalı isimlerinden biri olmasının tüm bu olumlu ve olumsuz TDP yorumlarından azade sebepleri de bulunmaktadır. İlk olarak Davutoğlu TDP'ye dair ortaya koyduğu kuramı hayata geçirme imkânı bulan bir pratisyendir (Davutoğlu, 2013). Bu çerçevede teorinin ve pratiğin uyumluluğu ekseninde Davutoğlu gerek Türkiye'de gerekse yurt dışında tartışılan bir isim haline gelmiştir (Grigoriadis, 2010: 4). Zira Ahmet Davutoğlu; önce dönemin başbakanı Abdullah Gül'ün, akabinde de Recep Tayyip Erdoğan'ın baş danışmanlığı görevlerinde, ardından da dışişleri bakanlığı ve başbakanlık makamlarında bulunmuştur. Davutoğlu'nun Türkiye'nin dış politika alanında akademik uzmanlığı bulunan bir dışişleri bakanı olması da onun, teorisinin ve teorisinin pratiğinin yoğun bir şekilde tartışılmasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede Davutoğlu'nun ortaya koyduğu akademik çalışmalar ile yürüttüğü TDP'nin kıyaslanması genellikle tercih edilen bir yaklaşımdır. Nihayet Ahmet Davutoğlu'nun TDP'ye kuramsal bir çerçevede yaklaşması onu tartışmaların gündemine getiren bir diğer sebeptir. Zira kuram hem pratisyene hem de onun yorumcularına ileriye yönelik projeksiyon sunmaktadır (Parsons, 1938: 13-20). Bu çerçevede

Davutoğlu'nun dünya algısı ve bu algıda Türkiye'ye biçtiği rol üzerinden adımlarının tutarlılığı ve istikrarı temelinde tartışmalar yürütülmüştür.

Vurgulanan ve Davutoğlu ekseninde yoğunlaşan bu tartışmalı değerlendirmeler çalışma nezdinde AK Parti dönemi TDP pratiğine yönelik karar alma sürecinde Ahmet Davutoğlu'nun etkin bir aktör olarak irdelenmesinin sebeplerini teşkil etmektedir. Başka bir anlatımla, şüphesiz Davutoğlu gerek ortaya koyduğu teorik formülasyonla gerekse TDP'yi icra etmek adına bulunduğu başbakanlık baş danışmanlığı, büyükelçilik, dış işleri bakanlığı ve başbakanlık makamlarıyla dönemin TDP pratiğini yönlendirme kapasitesine sahip bir aktör olarak ele alınmak durumundadır. Ancak böylesi bir değerlendirmenin hem karar alma yaklaşımlarına yönelik genel eleştirilere hem de Türkiye'deki siyasi konjonktüre içkin bazı temel kısıtları bulunmaktadır ve bu kısıtlar çalışmanın da yöntemini belirlemiştir. İlk olarak karar verme süreçlerine dair yapılan analizlerde sosyal bilimlerin her alanında değerlendirmelerde bulunan kör noktaların bulunması muhtemeldir. Başka bir anlatımla karar alma süreçlerine ve bu sürece katılan aktörlere ilişkin mevcut veri sosyal bilimcilere sunulduğu kadar olup sürecin tümüne ilişkin tam bir bilgi edinimi mümkün değildir. Bu çerçevede sosyal bilimciler, örneğin kararın niteliğine, karar alma sürecine ilişkin anayasal çerçeveye, sonraki süreçte yayımlanan biyografilere, otobiyografilere ve kamuoyuyla paylaşılan sınırlı verilere dayanarak tespitlerde bulunmaktadırlar (Fjellman, 2009: 73-94).

İkinci olarak Türkiye'deki AK Parti iktidarının politik eylem ve pratiklerinin tüm bakış açılarını yansıtan tarihi ve tahlili henüz ortaya konulamamıştır. Böylesi bir tespitin ise iki temel sebebi bulunmaktadır. İlk olarak AK Parti dönemi halen daha içinde yaşanan bir süreç olup kısmen objektif değerlendirmelerin yapılması için oldukça günceldir. Zira bu döneme ilişkin dış politika çıktılarının tam anlamıyla vuku bulduğunu söylemek mümkün değildir. İkinci olarak AK Parti iktidarının dış politika karar alma sürecine dair kısmen şeffaf olmayan doğası bu döneme ilişkin objektif değerlendirmelerin yapılmasını engellemektedir (Bedirhanoglu, 2009: 40). Yine Türkiye tarihine içkin olan akademik oto-sansür AK Parti döneminde de kendisini göstermiş ve bu durum yapılan değerlendirmeleri başından eksik bırakmıştır (Seggie ve Gökbek, 2014: 17). Böylesi bir oto-sansürün temel sebebi ise Ak Parti hükümetlerinin dış politika literatürüne geçen içselleştirme ve dışsallaştırma yöntemini fazlasıyla kullanmalarındır.³

Üçüncü olarak AK Parti iktidarında da gözlemlenen dış politika yapım sürecinde anayasal çerçevenin dışına çıkılması durumu dış politika sürecine dâhil olan aktörlerin gerek niceliği gerekse

³ Dış politika literatüründe içselleştirme ve dışsallaştırma kavramları iç ve dış meseleler arasında kurulan direkt bağlantıya atıf yapmaktadır. Bu çerçevede içselleştirme bir dış politika meselesinin ülkenin iç meselesiymiş gibi itibar görmesi olarak tanımlanabileceken, dışsallaştırma ise ülke içi bir meselenin yalnızca dış politik unsurlar ile açıklanması çabasıdır. Örnek vermek gerekirse; Suriye meselesini Osmanlı'nın buralardaki hâkimiyetine atıf yaparak ülkenin iç meselesiymiş gibi açıklamak içselleştirme iken, ülkedeki bir toplumsal mobilizasyonu bazı devletlerin provokasyonları olarak göstermek de dışsallaştırma. Bunun oto-sansür ile bağlantısı ise her iki durumda da dış politik değerlendirmelerde daha objektif düşünebilen aydınların içselleştirme ve dışsallaştırma pratiği ile ulusal çıkar ve ülke menfaati gibi çerçevesi dar kalıplara sokulmasıdır. Hal böyle olunca "ülkece tek yumruk olunması gereken" konularda aydının geniş çerçeveli düşünmesi hem geniş yığınlarca hem de kendince engellenmektedir.

sürece aktif katılımlarının niteliği noktasında gerçeğe yakın tespitin yapılmasını engellemektedir. Başka bir anlatımla, Türkiye Cumhuriyeti anayasasında dış politika karar alma sürecinde yer alacak aktörler ve bunların anayasal yetki çerçeveleri belirtilmişken anayasal çerçevenin dışındaki aktörlerin sürece katılımları veya bazı aktörlerin anayasal çerçeveyi aşan yoğun katılımları yapılacak tespitlerin muğlak doğasını beraberinde getirmiştir.⁴ Bu noktada verilebilecek en güncel örnek ise Cumhurbaşkanlığı makamı nezdinde yaşanmaktadır. Zira hem Cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesinin mevcut anayasal betimleme ile uyuşmaması hem de henüz sistem değişikliği gerçekleşmeden Cumhurbaşkanlığı makamının yürütme erkinin yegâne başı rolünü üstlenmesi mevcut anayasal çerçeve göz önüne alınarak yapılacak değerlendirmeleri sekteye uğratmaktadır (Gülener ve Miş, 2017: 9).

Dördüncü olarak anayasal yetkisi bulunup kurumsal doğası gereği daha az şeffaf olması gereken aktörlerin dış politika karar alma sürecine yoğun olarak dâhil edilmeleri hâlihazırda eksik olan verilerin daha da kısır hale gelmesine sebebiyet vermektedir. Bu çerçevede verilebilecek en iyi örneklerden biri de Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve onun sürece katılımıdır. Özellikle MİT'in dış politika yapım sürecine aktif katılımının tartışıldığı mecralarda, MİT'in devletin gizli operasyonel birimi olduğu ve dolayısıyla bu duruma ilişkin doyurucu bir açıklamanın yapılamayacağına dair ifadeler bunun bir göstergesidir. Hal böyleyken dış politika karar alma sürecinde örneğin MİT'in ağırlığı ve eylem pratiği üzerine yapılabilecek değerlendirmeler daha baştan eksik kalmaktadır (Ercan, 2006: 25).

Nihayet Türkiye'nin son 15 yıldır tek parti iktidarı ile yönetilmesi de karar alma sürecine yönelik değerlendirmeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Böylesi bir durumun ise iki temel sebebi bulunmaktadır. İlk olarak tek partili iktidarlarda karşılaşılan yeknesak politik düşünce aynı zihinsel arka planda buluşan karar alma aktörlerini beraberinde getirmektedir. AK Parti örneğinde ve tek tip aktör yapısının daha yoğun bir şekilde ortaya çıktığı göz önüne alındığında alınan kararların en azından ideolojik eksende aynı temelde buluşan Erdoğan ve Davutoğlu arasından kimi daha fazla yansıttığını tespit etmek zorlaşmaktadır. İkinci olarak iktidarda tek bir parti yer aldığı için dış politika hamlesi başarıyla sonuçlandığında bahse konu politik adım lider ve yakın çevresine atfedilmekte ve fakat olası bir kriz durumunda yanlış politik eyleme kimin sebebiyet verdiği kamuoyuna açık bir şekilde belirtilmemektedir. Zira yönetimde tek bir parti ve aynı zihinsel temelde buluşan bir yönetici sınıf bulunduğu için dış politikaya dair bir hata tüm iktidarın konumunu sarsacak bir etkide bulunma kapasitesine sahiptir. Buna mukabil koalisyon iktidarlarında ise özellikle kriz durumlarında partiler bahse konu politik adımdaki sorumluluklarını kamuoyu nezdinde açıklayarak süreci daha şeffaf bir hale getirebilmektedirler (İnat, 2015).

Sonuç olarak ve tüm bu kısıtlar çerçevesinde; Türk dış politikasında Davutoğlu'nun özgül ağırlığının irdelendiği çalışmada temel yöntem olarak Davutoğlu'nun eserlerini ve söylemlerini kapsayan söylem analizi benimsenmiştir. Bununla birlikte bahse konu söylem analizi için örneklem olarak da Balkanlar ve Ortadoğu bölgeleri seçilmiştir. Zira Davutoğlu'nun teorisi ve teorisini üzerine

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda dış politikaya ilişkin belirtilen kurumlar arası yetki dağılımı için bkz. Hüseyin Pazarıcı, *Türk Dış Politikası ve Hukuk*. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 7 (2): 119-132.

bina ettiği meta-teorisi irdelendiğinde ekseriyeti İslam temelli dünya ve Türkiye tahayyl gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bahse konu İslam merkezli dış politikanın çıktılarını Türkiye'nin yakın çevresinde bulunan ve Mslman nüfusun yoğun bir şekilde ikamet ettikleri bu bölgelerde tespit etmek daha olasıdır. Tüm bu noktalardan hareketle çalışmanın birinci bölümünde Davutoğlu'nun İslam temelli zihinsel kodunun yansımaları akademik çalışmalarında aranmıştır. Nihayet ikinci bölümde ise Davutoğlu'nun bahse konu tarihi-zihinsel kodunun Balkanlar ve Ortadoğu özelindeki söylemsel ve eylemsel ıktıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. AHMET DAVUTOĞLU'NUN META-TEORİĞİ: İSLAM TEMELİNDEKİ TÜRKİYE ALGISI

Davutoğlu'nun meta-teorisine geçmeden önce belirtilmesi gereken ilk nokta Davutoğlu'na gelmeden önce onun döneminin ana hatlarını ortaya çıkararak kuramsal ve pratik zeminin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde inşa edilmeye başladığıdır. Zira Davutoğlu'nun yürüttüğü dış politikaya isnat edilen ve Davutoğlu'nun da Osmanlı Devleti tarihini ön plana çıkarmasıyla ortaya çıkan neo-Osmanlıc eğilimin ilk örneklerini zal'ın Balkanlar özelinde yaptığı Osmanlı Devleti mirası vurgusunda görmek mümkündür (alış, 2010: 83-143; Beylur, 2013: 43-49). Bununla birlikte Davutoğlu'nun İslam medeniyeti içerisinde Türkiye'ye liderlik atfeden tutumunun kökeni; siyasi bağlamda Necmettin Erbakan'ın, entelektüel bağlamda da Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç'un Türkiye'nin "Büyük İslam Federasyonu"na liderlik etmesi gerektiğini salık veren söylemlerinde ortaya çıkmaktadır (Duran, 2005: 138-144). Nihayet Davutoğlu dönemi dış politikasının önemli mottolarından biri olan komşularla sıfır sorun politikası özellikle İsmail Cem tarafından gerçekleştirmeye çalışılan komşularla sorunsuz ilişki politikasıyla benzerlik göstermektedir (Balcı, 2011: 126).

Bu erevede Davutoğlu'nu ön plana çıkararak ise TDP'ye yönelik algısını kuramsal bir çerçevede sunabilmesi olmuştur. Bu noktada kuramsal bir bakışın temel yararı ise hem pratisyene ileriye yönelik projeksiyon sunması hem de atılacak dış politika adımları arasında istikrarı ve tutarlılığı sağlamasıdır. Davutoğlu'nun ortaya koyduğu kuramın TDP için yol gösterici olduğunun temel göstergeleri ise gerek Ak Parti programının dış politikaya yönelik olan bölümünde Davutoğlu'nun kullandığı örneğin "merkez ülke", "sıfır sorun" ve "proaktif dış politika" gibi kavramlara yer verilmesinde (Erkul, 2013: 27) gerekse Ak Parti dış politikasının Stratejik Derinlik doktrini ile aynı adı taşımada göze çarpmaktadır (Yeşiltaş ve Balcı, 2013). Bununla birlikte Davutoğlu yurtdışında *Türkiye'nin Kissinger'i* olarak nitelendirilmiş ve adı *Foreign Policy* dergisinde 2011-2012 yılları arasındaki en etkili 100 düşünür içinde sayılmıştır. Tüm bunlar Davutoğlu'nun TDP'nin karar alma sürecinde aktif bir şekilde yer aldığını göstermektedir (Kanat, 2010: 218).

Türkiye'nin İslamcı muhafazakâr kesiminin akademik yıldızı olarak kabul edilen Davutoğlu, aktif siyasi hayatından önce yaptığı akademik çalışmalarda özellikle Batı ve İslam medeniyetleri üzerine odaklanmıştır. Öyle ki Davutoğlu doktora çalışmasında Batı ve İslam dünyasının siyaset ve medeniyet felsefelerini karşılaştırmalı bir şekilde incelemiştir. Bu meyanda Davutoğlu'nun gençlik dönemi eserlerinin ekseriyetini İslamcı muhafazakâr camianın temsilcilerinden olan Nakşiler Tarikati'nin bir

koluna ait dergilerde -İskender Paşa Cemaati'ne ait *Bilim ve Sanat* ile *Divan* dergilerinde-kaleme almış olması da dikkat çekicidir. Çünkü kendisiyle aynı ideolojiye sahip bu yapının yayın organlarında çalışmalar kaleme alması Davutoğlu'nu bu yapının ideolojisini özümsemeye ve de bu yapıya bağlanmaya sevk etmiştir. Örneğin doktora çalışması olan *Alternative Paradigm* adlı eserinde Davutoğlu, devletin yegâne amacının Allah adına yeryüzünde adaleti sağlamak olduğunu ve bireyin de güzel sıfatlara sahip olmak için devletin edindiği bu misyona uygun bir şekilde hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır (Davutoğlu, 1994: 107). Görüldüğü üzere Davutoğlu'nun devlet ve vatandaş algısında İslam temelinde bir yaklaşım söz konusudur (Özkan, 2014).

Davutoğlu erken dönem çalışmalarında Batı ve İslam'ın medeniyet ile ilgili rollerini yeniden tanımlarken Osmanlı Devleti ile birlikte onun varisi olarak gördüğü Türkiye'yi de İslamcı bir kimliğe büründürmektedir (Öktem, 2010). Davutoğlu özellikle İslam medeniyeti ile Osmanlı Devleti arasındaki çift yönlü tarihsel sürekliliği vurgularken, İslam medeniyetinin kuşatıcı kimliği üzerinde durarak Osmanlı Devleti'nin İslam medeniyetinin birikimi ile olan bağlantısının yok sayılmasını vahim bir hata olarak değerlendirmektedir. Zira Davutoğlu'na göre Osmanlı Devleti tecrübesi İslam medeniyeti birikimi açısından incelendiğinde; Moğol istilasının yaralarını saran bir olgunluk dönemi, zihniyet paradigmasının sosyal ve düşünsel alanda pekişerek güçlü kurumsal bir zemin kazanması ve İslam medeniyetinin ilk asırlardan görülen fikri canlılığın bir siyasi hâkimiyet ve dünya düzeni haline dönüşmesidir. Hâlihazırda, Osmanlı Devleti düşünce hayatı da Gazali orta yolunu benimsemekle birlikte Gazali sonrası bütün İslami düşünce ekollerini bünyesinde barındırarak bunu tescillemiştir (Davutoğlu, 1999b: 60). Dolayısıyla Davutoğlu nezdinde İslam medeniyeti ve Osmanlı Devleti arasındaki bağlantı Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin varisi olması hasebiyle Türkiye'yi de İslamcı bir pozisyona konumlandırmaktadır.

Bu tespitten de anlaşılacağı gibi Davutoğlu formüle ettiği İslamcı-Osmanlı medeniyeti metodolojisine dayanarak jeopolitik algısında İslam medeniyetinin tarihiliği ve sürekliliği sorunsalını gündemde tutmaya çalışmıştır. Formüle ettiği bu metodolojide amaç İslam'ı dini inanç ve aidiyet olarak kavrayıp Türkiye'yi İslam dünyasının tarihsel üretiminin parçası biçiminde kabul ederek konumlandırmaktır. Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse, Davutoğlu İslam medeniyetinin merkezinde jeopolitik bir Türkiye kurgusu sunarak İslamcı muhafazakâr bir yönelim göstermektedir (Yeşiltaş, 2014: 25-56). Yine bu önermelerde Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* çalışmasının jeopolitik temeline yol gösteren kendi siyasi ontolojisini; siyaset ile din ve din ile sekülerizm arasındaki ilişkileri; bir bütün olarak medeniyet ile jeopolitik arasındaki ilişkiyi ve özellikle de geleneksel TDP paradigmasını istikrarsızlaştıran ve onun yerine yeni bir kuram ortaya koyma iddiasını taşıyan yaklaşımını tespit etmek mümkündür (Yeşiltaş, 2014: 32). Ancak tüm bu sıralananların ortak noktası Davutoğlu'nun İslamcı algısında Türkiye'ye biçtiği roldür.

Davutoğlu'nun İslam'ı dış politikada stratejik olarak araçsallaştırdığının ve bunda da Türkiye'yi İslamcı bir kimliğe büründürdüğüünün bir diğer göstergesi de Türkiye'nin Ortadoğu'da daha aktif olması için ortaya koyduğu ön şarttır. Buna göre Davutoğlu, Türkiye'nin İslam ile olan tarihsel ve psikolojik

sorunlarının üstesinden geldiği takdirde Ortadoğu'ya içkin sorunların özömlenmesinde de etkili olabileceğini iddia etmektedir (Fuller, 2008: 44). Zaten Davutoğlu'nun jeopolitiği salt coğrafya kavramını içermemektedir. Onun jeopolitik algısına kaynaklık eden siyasi ontolojilerinden en önemlisi İslam'ı siyasi olarak Müslöman olan ölkelerde yaymaktır. Hâlihazırda *Stratejik Derinlik* adlı eserinde de Türkiye temelinde kurguladığı jeopolitik merkezilik meselesi sadece Türkiye sınırlarını içine alan bir kategori değildir. Bilakis bu merkezilik İslam dñnyasının jeopolitiği olarak kavramsallaştırılan bir kategori olarak dñřünölmektedir (Yeşiltaş, 2014: 49). Bu İslamcı jeopolitik içinde merkezi bir rol atfettiği Türkiye de hiç şüphesiz bu konumunu ancak İslamcı bir yaklaşımla kazanabilecektir.

Hal böyle olunca Davutoğlu uzun süre İslam ile devletin bağlantısını kesmekle itham ettiği ve kimliksiz seçkinler olarak kategorileştirdiği (Davutoğlu, 2011: 33) Kemalist zihniyetin (Davutoğlu, 1997: 12) Sevr Antlaşması sonrasını yanlış okuduğunu belirtmiştir. Zira Davutoğlu'na göre Kemalist zihniyetin stratejik algısının aksine Türkiye yakın havzasındaki Müslöman ölkelerle geliştireceği iyi ilişkiler sayesinde İslam coğrafyasında kendisini merkezde konumlandırabilecektir (Davutoğlu, 1998). Yani Davutoğlu'nun İslamcı muhafazakâr jeopolitik algısına göre temel araç medeniyet, İslam'ı siyasi olarak konumlandırabileceği coğrafi bütönlük bakımından jeopolitik alan ise ulus-ötesi ümmet coğrafyasıdır (Murinson, 2006: 949). Bu nedenle Davutoğlu bugünün realitesini yansıtmadığı için Kemalist jeopolitik kimliği eleştirmektedir. Ona göre bu kimlik Türkiye'nin dış ve iç politika hafızasında bölünme refleksinden kaynaklı zihin yapısına yol açmış ve korumacı-savunmacı stratejik zihniyetin ortaya çıkmasıyla Osmanlı Devleti bakiyesi toprakları ve İslam'ı dışarıda tutarak Türkiye'yi Batılı bir kimliğe büröndürmüştür (Davutoğlu, 1999a: 1-17). Özetle Davutoğlu'na göre Türkiye'nin yönelmesi gereken alan İslam coğrafyası iken bürünmesi gereken kimlik de İslamcılıktır.

Bununla birlikte Davutoğlu'na göre Kemalist kimlik I. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan Arap isyanlarının yarattığı Araplara karşı önyargılı ve mesafeli duruşu TDP karar alıcıları nezdinde kalıcı bir hale dönuştürmüştür (Kösebalaban, 2014: 110-128). Yine Davutoğlu İslam'ın bütönlöştirici etkisine vurgu yaparak Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının asıl sebebinin Balkan topraklarının kaybedilmesi değil, Müslöman tebaanın çoğunlukla ikamet ettiği Ortadoğu topraklarının elden çıkması olduğunu iddia etmiştir (Davutoğlu, 1998). Bir başka çalışmasında da Davutoğlu, Türkiye'nin siyasi yayılmacılığını İslam kimliğine dayandırması gerektiğini ve dolayısıyla Türkiye'nin ancak bu kimlikle sınır-ötesi Müslöman komşu ölkelerde daha etkili olabileceğini belirtmiştir (Davutoğlu, 2011: 4-10). Bu çerçeve de Davutoğlu nezdindeki İslam'ın yayılmacı algısına göre, Bosna Hersek ve Arnavutluk Türkiye'nin doğal olarak hamiliğini yaptığı devletlerdir. O halde bu devletlerdeki Müslöman nüfus Osmanlı Devleti mirası bakış açısıyla Türkiye'nin Balkan politikasının en önemli odaklarıdır (Davutoğlu, 2011: 123). Göröldüğu üzere Davutoğlu yalnızca Türkiye'yi İslamcı bir karaktere büröndürmeyip aynı zamanda onun politik olarak yöneleceği devletleri de İslam temelinde kategorize etmektedir.

Bununla birlikte Batı'nın özellikle küreselleşme baskısıyla birlikte toplumsal değerler ve siyasi kurumlar bakımından bir kriz içinde olduğunu ileri süren Davutoğlu, bizatihi bu sebeple Türkiye başta olmak üzere İslam ölkelerinin Batılılaşma eğilimlerini eleştirmektedir. Davutoğlu'nun Doğu-Batı,

Hıristiyanlık-İslam dikotomileri üzerine olan söylemleri de ona İslamcı bir karakter kazandırmaktadır. Örneğin Davutoğlu Batılı düşünürleri Müslüman toplumlar hakkında kullandıkları aşağılayıcı sözlerden dolayı eleştirirken, kendisi de Batılı toplumlara yönelik “Haçlı psikolojisi”, “barbarlar” ve “...Haçlılardan çok daha üstün, çok daha sofistike, çok daha sağlam temellere dayandığımız için...” gibi ifadeleri kullanmaktan geri durmamaktadır. Benzer şekilde Davutoğlu Osmanlı Devleti’nin tarihi fetihlerle dolu olmasına rağmen⁵ Endülüs’ü fethedenleri “Katolik İspanyol barbarlar” olarak nitelendirmektedir (Davutoğlu, 1996b). Yani Davutoğlu nezdinde diğer dinleri benimsemiş imparatorluklar tarafından yapılan fetihler barbarlık iken İslam’ı benimsemiş imparatorlukların yaptıkları meşrudur. Başka bir anlatımla Davutoğlu’nun tarih yazımı da İslamcı bir karakterdedir.

Davutoğlu benzer bir İslamcı algıyla ve analogik bir yöntem ile komünist Doğu Avrupa devletlerinin çözülmesi gibi Ortadoğu devletlerinin de mevcut hallerinin sona ereceğini ve ortaya çıkacak olan siyasi meşruiyet sorunundan dolayı da etnik milliyetçi ve İslamcı hareketlerin, krallıkların ve diğer diktatörlük biçimlerinin yerini alacağını iddia etmiştir. Ayrıca Davutoğlu Ortadoğu’da Araplar, Kürtler, Farslar ve Türkler gibi farklı aktörler arasında yaşanması muhtemel mücadelelerin Türkiye’nin dezavantajı anlamına geleceğini belirtmektedir (Davutoğlu, 2011: 364-365). Zira bahse konu aktörlerin ortak zemini İslam’dır. Bu doğrultuda Davutoğlu, Türkiye’nin Ortadoğu’da etkili olabilmesi için en kazançlı seçeneğinin bölgede ortaya çıkacak olan İslamcı oluşumları desteklemekten geçtiğini ileri sürmüştür (Davutoğlu, 1996a). Çünkü ancak İslamcılık gibi bütünleştirici yaklaşımları benimseyen yönetimler daha önce vurgulanan Müslüman aktörler arasındaki mücadeleyi engelleyebilecektir. Özetle Davutoğlu jeopolitik algısında İslam’ı özellikle Ortadoğu’da yaymayı amaçlayan bir ideale sahip görmektedir (Çağaptay, 2009).

Ancak Davutoğlu’na göre içeride ve dışarıda planlanan bu yayılcı politika askeri uygulamaları içermemekte bilakis Ortadoğu’da İslamcı kimliğiyle boy gösteren Müslüman Kardeşler gibi Sünni grupların desteklenmesini amaçlamaktadır. Zira *Stratejik Derinlik*’te de bahsettiği üzere Davutoğlu, Arap coğrafyasında statik siyasi yapıların meşruiyet krizine gireceklerini, bu otokratik yapıların yerini İhvan paralelinde İslamcı muhafazakâr grupların alacağını ve bu grupların da yeni bir Ortadoğu portresi ortaya koyacaklarını iddia etmektedir (Davutoğlu, 2011: 368-372). Davutoğlu’nun tasarladığı bu yeni siyasi konjonktürün liderliğini de tarihi ile coğrafyasından oluşan sabit verileri ve ekonomisi ile İslamcı kimliğinden müteşekkil potansiyel verileri hasebiyle Türkiye yapacaktır (Davutoğlu, 2013: 17-24). Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse Türkiye’nin Ortadoğu bölgesinde aktif

⁵ Şüphesiz imparatorluk kimliğine sahip her siyasi-toplumsal formasyon fetih yoluyla genişleme eğilimi göstermiştir. Ancak diğer imparatorlukların fetih politikalarını istila, işgal ve sömürü gibi kavramlarla ilişkilendirirken Osmanlı Devleti’nin fetihlerini sanki fethedilen devletlerin halkları memnuniyetle karşılamışlar gibi sunmak ciddi bir tarihsel hatadır. Zira Osmanlı Devleti hazinesinin önemli bir kaynağı Müslüman olmayan tebaadan alınan vergilerdir. Yine devletin devşirme politikası küçük yaştaki Müslüman olmayan çocukların ailelerinden kopararak devlet idaresinde görev almalarından ibarettir. Bu meyanda devşirmelere hangi makamlar tahsis edilirse edilsin çocuğundan ayrılan bir aile ve ailesinde ayrılan bir çocuk için bunun memnuniyetle karşılanabilmesi mümkün değildir. Son olarak Osmanlı Devleti’nin zorla göç ettirmeye dayalı iskân politikaları da onun tipik imparatorluklardan çok da farklı olmadığını ortaya koymaktadır.

bir aktör olarak var olması hem İslamcılığı ön plana çıkarmasıyla hem de politik adımlarını İslamcı çözümlmelerle ve İslamcı aktörlere yönelik olarak gerçekleştirirse mümkündür.

Davutoğlu İslamcı ve oksidentalit bir anlayışla Batı ve İslam medeniyetlerini mukayese ettiğinde; ulus devleti aşan kurumlarıyla kısmen yekpare bir görünüm arz eden Batıyı öz medeniyetinden kopuk ve uygarlığını etkisiz hale getiren bir alan olarak nitelendirmektedir (Davutoğlu, 1997: 21-34). Buna mukabil İslamcı kùltürün ve değerlerin tam olarak ne iğerdiğini çalışmalarında detaylı olarak ortaya koymamasına rağmen İslamcı değerlerin Müslüman coğrafyalar nezdinde benimsenmesi gerektiğini salık vermektedir (Davutoğlu, 1997: 36-45). Bu meyanda belirtmek gerekir ki elbette Davutoğlu günlük yaşantısında İslam'ın ilkelerine uygun bir yaşayış benimseyerek samimi bir Müslüman olabilir (Zengin, 2014: 60-65) ve bu onu siyasal bağlamda İslamcı yapmaz. Ancak TDP'nin karar alıcı pozisyonlarında iken; 1983 yılında Kudüs'te eda ettiği sabah namazını anlatış şekli ve Suriye krizinde de şam'da namaz kılmanın yakın olduğunu dile getirmesi dinin Davutoğlu'nun düşünce yapısını ve dolayısıyla siyasetini derinden etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla aynı anda hem İslam Davutoğlu'nu etkilemektedir hem de Müslüman coğrafya ile olan ulus-ötesi ilişkilerde Davutoğlu İslamcı argümanları kullanmaktadır. Yine Davutoğlu coğrafyaları medeniyetlere ayırırken Türkiye'yi İslam medeniyeti dâhilinde konumlandırmakta ve onu bu medeniyetin lideri olabilecek küresel güç olarak lanse etmektedir (Saraçođlu, 2013: 55). Dolayısıyla Davutoğlu'nun erken dönem çalışmalarından ve ilk baskısı 2001'de yayımlanan *Stratejik Derinlik* isimli kitabından hareketle Davutoğlu'nun etkin karar alıcı olduğu TDP pratiği neo-Osmanlıcı olarak nitelendirilmektedir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti algısının Davutoğlu nezdinde İslam medeniyetinin bir halkası olarak görüldüğu hatırlanırsa aslında neo-Osmanlı yakıştırması Davutoğlu'nun İslamcı algısının literatürde tescillenmesi anlamına gelmektedir.

Davutoğlu'na göre Ortadoğu'da, Balkanlar'da ve Kafkaslar'da 20. y.y. sonlarında ortaya çıkan siyasal ve sosyal dönüşümler Türkiye'nin toprak bütünlüğüne dayalı olarak geliştirdiği yalnızca ulusal sınırları muhafaza etme politikasını hükümsüz kılmaktadır. Bu çerçevede örneğin Bosna Hersek'i ve Arnavutluk'u merkez Avrupa'da Türkiye'nin politik, ekonomik ve kültürel bağlamda ileri karakolu olarak betimleyen Davutoğlu, bu ÷lkelerin Osmanlı Devleti bakiyesi kimliğini taşıdıklarından dolayı kaderlerinin Türkiye'nin bölgede inşa edeceği güç ve hegemonyaya bağlı olduğunu ileri sürmektedir (Rasidagic, 2013: 9-21). Yine Davutoğlu Osmanlı Devleti bakiyesi olarak nitelendirdiği Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar coğrafyalarında yaşanan ulus-devletlerden ayrılma hareketlerinin sona ermesi durumunda anılan bölgelerin jeopolitik potansiyellerinin farkına varılacağını iddia etmektedir. İşte, bu noktada Davutoğlu'na göre Türkiye, konsolide olamayan bölgeleri birleştirme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir anlatımla; nasıl ki Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin(S.S.C.B.) mirası olarak gördüğu Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya'yı domine edip sahipleniyorsa Türkiye de Osmanlı Devleti mirasını sahiplenerek bölgeye nüfuz etmek zorundadır (Evered, 2005: 463-477). Türkiye'nin bahsi geçen politikayı uygulayabilmesi için ise birleştirici özelliği olan İslamcı kimliği benimsemesi bir elzendir. Başka bir anlatımla Türkiye için yayılmacı bir politika öngören Davutoğlu bu yayılmanın ilerici motoru olarak İslam'ı ön plana çıkarmaktadır.

Davutoğlu'na göre jeopolitik gerçeklikler; ideolojik farklılıklar ve rejim değişikliklerinden etkilenmez ve ona göre Türkiye eski Osmanlı Devleti bakiyesi olan bu topraklarda beliren güç boşluğunu 1990'lar sonrasında daha da belirginleşen merkez ülke konumu ile siyasi olarak doldurmak zorundadır (Davutoğlu, 1986: 46). Bu sebeple Davutoğlu Balkanlar'ın ve Ortadoğu'nun yegâne birleştirici aktörü olarak İslam'ı ve Osmanlı Devleti mirasını görmüştür. Bu durum Davutoğlu'nun 2009 yılında Bosna'da yaptığı konuşmasında göze çarpmaktadır. Bu konuşmasında Davutoğlu Balkanlar'da siyasi değerleri, ekonomik bağımsızlığı ve kültürel uyumu yani Osmanlı Devleti Balkanlarını önceliğini belirttiğinden sonra bunun neo-Osmanlılık olarak adlandırılabilceğini eklemiştir. Ancak Davutoğlu'na göre buradaki vurgu bir dış güç olarak Osmanlı Devleti'nden ziyade Osmanlı Devleti mirasıdır. Zira Davutoğlu'na göre Osmanlı Devleti Balkanları dönemi aynı zamanda bir başarı hikâyesidir (Somun, 2011: 38). Bu arada tekraren belirtmek gerekir ki Davutoğlu'nun Osmanlı Devleti'ne atfen yaptığı değerlendirmeler çalışmanın genelinde Davutoğlu için kullanılan İslamcı tabirini doğrulamaktadır. Zira Davutoğlu Osmanlı Devleti'ne İslam medeniyetinin bir temsilcisi gözüyle bakmaktadır ve Osmanlı Devleti'nin bütünleşmiş tebaasının tutkalı olarak da İslam'ı görmektedir. Dolayısıyla Davutoğlu'nun Osmanlı Devleti tarihinden hareketle geliştirdiği her argüman aslında İslamcı bir karakterdedir.

Aslında Davutoğlu'nun kullandığı bu İslamcı argüman ve İslamcı politik alternatifler onun Kemalist seçkinler olarak değerlendirdiği kesimlerce de bilinmektedir. Fakat Türkiye'nin ulusal çıkarı bağlamında değerlendirildiğinde daha seküler yönetimlerin Osmanlı Devleti kavramını bilinçli olarak kullanmadıkları görülmektedir. Zira iç politikada Sevr Antlaşması sendromunu atlatamayan seküler Kemalistler böylesi bir tercihte bulunarak olumlu bir seyir izleyen Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar politikasını kesintiye uğratmamak ve emperyal bir görüntü vermemek istemişlerdir (Üzgel, 2010: 358). Buna mukabil Davutoğlu nezdinde İslamcı Osmanlı Devleti söylemi ve ideali bir yandan Ak Parti'nin iç politikada ötekileştirilmiş muhafazakâr ve İslamcı grupları kucaklamasına diğer yandan da dış politikada medeniyet ve sosyo-ekonomik temelli stratejisine hizmet etmektedir (Oran, 2013: 198; Oğuzlu, 2012: 153-164). Bu söylem aynı zamanda Osmanlı medeniyetinin barındırdığı toplumsal, kültürel ve siyasi değerleri Osmanlı Devleti bakiyesi topraklarda stratejik işbirliği alanı haline getirmeyi hedeflemektedir (Oğuzlu, 2009: 44).

Bununla birlikte dış politikada İslamcı bir eğilim gösterilmesi Davutoğlu'ndan önce de mümkün olmuştur. Ancak Davutoğlu'nun ortaya koyduğu İslamcı eğilimin kendinden önceki yaklaşımdan farklı olduğu iddia edilebilir. Nitekim Davutoğlu'nun doktrini neo-Osmanlılık olarak değerlendirilip bir diğer İslamcı muhafazakâr neo-Osmanlı olan Necmettin Erbakan ile karşılaştırıldığında ilkinin söyleminin pragmatik bir anlayışla Batıcılık'ı da barındırdığı ileri sürülmektedir. Yani Davutoğlu'nun neo-Osmanlılık vizyonu İslamcı Başbakan Necmettin Erbakan tarafından ifade edilenden oldukça farklıdır. Zira Erbakan Libya, İran, Malezya ve Endonezya gibi Müslüman ülkelerle Batı'ya karşı somut bir alternatif olarak İslamcı bir ittifak oluşturmak isterken, Davutoğlu'nun dış politikasına yön verdiği Ak Parti hükümetleri Doğu'ya uzanırken Batı'yla olan ilişkilerini ikame etmeyi değil tamamlamayı

amaçlamaktadırlar (Gordon ve Taşpınar, 2009: 93-94). Dolayısıyla Davutoğlu'nun İslamcı yaklaşımı TDP pragmatizminin bir aracı işlevindedir. Bu bakımdan örneğin İran'ın Azerbaycan-Ermenistan ihtilafında Azerbaycan'da Şii Müslümanların mevcudiyeti ortadayken çıkarı gereği Ermenistan'ı desteklemesi gibi (Şahin, 2008) Davutoğlu'nun İslamcılığı da ulusal pragmatizme endekslenmiş bir araç konumundadır.

Tüm bu noktalardan hareketle Davutoğlu'nun dış politika pratiğini şekillendiren ve kuramsal yaklaşımının da temelini oluşturan eserlerinde bazı ortak noktaları görmek mümkündür. İlk olarak özellikle Davutoğlu'nun erken dönem eserlerinde Batı ve İslam medeniyetini çeşitli yönlerden kıyaslayan bir tutum görölmektedir. Buna göre Davutoğlu'nun temel vurgusu Batı medeniyetinin bir kriz içinde olduğu buna mukabil ise İslam medeniyetinin eski görkemli günlerine dönmesini sağlayacak yeterli potansiyele sahip olduğu yönündedir. Öyle ki İslam medeniyeti tarihinde önemli bir yer tutan Osmanlı Devleti'nin halefi olarak Türkiye bahse konu medeni sıçramayı yapabilecek biricik ülke konumundadır. İkinci olarak Davutoğlu İslam medeniyeti-Osmanlı Devleti-Türkiye Cumhuriyeti sıralamasında hem tarihi hem de sosyo-politik bir devamlılık görmektedir.

Üçüncü olarak Davutoğlu vurgulanan bu süreklilik kapsamında Türkiye'yi İslamcı bir nitelendirmeye tabi tutmaktadır. Dördüncü olarak Davutoğlu'nun İslamcılık ve neo-Osmanlılık söylemleri İslamcı realist bir yaklaşımın araçları olarak ortaya çıkmaktadır. Son olarak ve özellikle Stratejik Derinlik doktrininden çıkarıldığı şekliyle Davutoğlu Türkiye'ye yayılmacı bir politikanın yol haritasını sunarken İslam'ı ve İslam coğrafyasını bu noktada araçsallaştırmaktadır. Başka bir anlatımla Davutoğlu'nun doktrininde yakın deniz ve kara havzaları olarak zikredilerek Türkiye için bir sıçrama tahtası olarak sunulan coğrafyalar Müslümanların yoğunlukta olduğu bölgelerdir. Hal böyle olunca Davutoğlu'nun dış politika kuramını uygulamanın yegâne yolu İslamcı bir bakıştan geçmiştir. Başka bir anlatımla Davutoğlu bizatihi İslamcı algısıyla kendi politik manevra alanını yine kendisi daraltmıştır. İşte çalışmanın bundan sonraki kısmı Davutoğlu'nun ortaya koyduğu İslamcı yol haritasının İslamcı uygulamalarını Balkanlar ve Ortadoğu özelinde tespit etmeye tahsis edilmiştir.

2. TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU VE BALKANLAR'A YÖNELİK İSLAMCI POLİTİKALARINDA AHMET DAVUTOĞLU ETKİSİ: STRATEJİK DERİNLİK Mİ DİPSİZ KUYU MU?

Davutoğlu'nun dış politika pratiğini etkileyen ve vurgulandığı üzere ekseriyetle İslamcı Türkiye algısına dayanan kuramsal çerçevenin dış politika çıktısını Balkanlar ve Ortadoğu özelinde görmek mümkündür. Zira bahse konu bölgeler barındırdıkları Müslüman nüfusla Davutoğlu'nun İslamcı dış politika algısının temel odağında olmuşlardır. Bununla birlikte Türkiye'deki İslamcı yığınlar özelinde düşünöldüğünde bahse konu iki bölgenin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Zira İslamcı çevrelerin bir kanadı Osmanlı Devleti'nin Balkanlar üzerinden yükselişe geçtiğini belirterek Türkiye'nin bu bölgeye yoğunlaşması gerektiğini vurgularken diğer bir İslamcı kesim ise Osmanlı Devleti mirasının temelini Ortadoğu coğrafyasında görmektedir (Gangloff, 2001: 91-102). Dolayısıyla teorik çerçevesi ve dünya görüşüyle İslamcı bir eğilime sahip olan Davutoğlu'nun yine İslam temelli dış politikasının

yansımalarını ortaya koymak için Balkanlar ve Ortadoğu oldukça elverişli bölgelerdir. Bu meyanda her iki bölge özelinde de yumuşak güç unsuru olarak İslamcı söylemin sağladığı bazı kazanımlar mevcuttur ve fakat İslam'ın bir dış politika türevi olmaktan çıkıp başlı başına bir dış politika retoriği olması akabinde bahse konu bölgelerde TDP pratiğinin ciddi tıkanmalar yaşadığı görülmektedir.

Balkanlar ile başlamak gerekirse, Davutoğlu'nun 2009 yılında Bosna'da yaptığı konuşma onun İslamcı olarak değerlendirilmesinin en somut çıktılarından biri olarak görülmüştür. Zira Davutoğlu bu konuşmasında Osmanlı Devleti Balkanlarını restore etmeyi amaçladığını ve bunun da neo-Osmanlılık olarak adlandırılabilceğini belirtmiştir. Ayrıca Davutoğlu bu konuşmasında vurguladığı noktanın bir dış güç olarak Osmanlı Devleti değil de Osmanlı Devleti mirası olduğunu belirterek Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki varlığını bir başarı hikâyesi olarak betimlemiştir. İşte Davutoğlu'na göre bu hikâyenin geri gelmesi gerekmektedir (Petrovic, 2011: 1). Buna ek olarak Davutoğlu'nun Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar'daki gelişmelerle ilgili yüzyılın muhasebesinin yapılması gerektiğini belirten 2012 tarihli konuşmasındaki detaylar da bahse konu İslam temelli yaklaşımının bir diğer çıktısını teşkil etmektedir. Bu konuşmasında Davutoğlu 1911-1923 yılları arasını Osmanlı Devleti'nin Balkan ve Ortadoğu coğrafyalarından çıktığı tarihsel bir periyod olarak değerlendirmiştir. Davutoğlu dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın adının geçtiği her coğrafyada toplumlara heyecana sürüklediğini belirttikten sonra 2011-2023 yılları arasını da Osmanlı Devleti nereden çekilmişse oraların Türkiye tarafından yeniden kazanılmasına tekabül edecek bir tarihsel aralık olarak nitelendirmiştir.

Yine, *Balkanlar'da Yeni Türk Dış Politikası* adlı konferansta Davutoğlu'nun Sokullu Mehmet Paşa ile ilgili sözleri onun İslamcı yaklaşımının somut bir çıktısı olarak görülmüştür. Zira Davutoğlu bu konuşmasında; fakir bir Sırp olarak yaşaması muhtemel olan Mehmet Paşa'nın Osmanlı Devleti sayesinde ve Sokullu Mehmet Paşa adıyla dünya politikasına yön verebildiğini belirtmiştir. (Oran, 2013: 199). Davutoğlu'nun Türkiye'nin hinterlandını oluşturduğunu iddia ettiği Ortadoğu ve Balkanlar nezdinde Batı'nın emperyal geçmişini anımsatan "Lebensraum" gibi kavramları kullanması Türkiye ile ilgili İslamcı ve emperyal algıyı yükselişe geçirmiştir (Özkan, 2014: 119-140). Ek olarak Davutoğlu bir demecinde İngiltere'nin eski sömürgeleri ile bir Milletler Topluluğu oluşturduğunu anımsatarak Türkiye'nin de eski Osmanlı Devleti topraklarında yeniden liderlik kurabilmesinin mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Vurgulanan bu ifadeler bahse konu bölgelerde emperyalist, İslamcı ve Pax-Osmanlıcı kaygıyı arttırmıştır (Çemrek, 2011). Son olarak Davutoğlu'nun Balkanlar'daki Müslüman çoğunluğa sahip Bosna Hersek ve Arnavutluk gibi devletleri Türkiye'nin güvenliği için ileri karakol olarak değerlendirmesi (Davutoğlu, 2011: 317) ve 2015 genel seçimleri için yaptığı mitinglerde Balkan devletlerinin başkentlerini sıralayarak Türkiye'deki seçim sonuçlarının bahse konu devletlerin de kaderlerini tayin edeceğini ileri sürmesi gibi durumlar da Balkanlar özelinde İslamcı Türkiye algısını kuvvetlendirmiştir.

Aslında bakıldığında Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik politikası İslam'ın başlı başına bir retorik olarak kullanılmasına kadar olumlu bir seyir izlemiştir. Öyle ki Türkiye bu bölgede yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkarmış (Linden ve İrepoğlu, 2013: 235), devlet dışi aktörlerini dış politika

sürecinde aktifleştirmiş (Vracic, 2016: 12-15) ve bölgedeki meselelerde arabulucu rolünü üstlenmiştir (Petrovic ve Reljic, 2011: 160). Açmak gerekirse; örneğın Türkiye Balkanlardaki tarihi-kültürel ortak mirası özellikle Türk İşbirliğı ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aracılığıyla restore etmeye başlamış, öğrenci değışim programlarını kullanarak bölge öğrencilerinin Türkiye’de Türk öğrencilerin ise Balkan devletlerinde eğitim görmelerini desteklemiş, Türk iş adamlarının bölgeye yatırım yapmalarını teşvik etmiş, Ziraat Bankası ve Türk Hava Yolları (THY) gibi kuruluşlarıyla bölgedeki aktifliğini arttırmış ve özellikle insani yardım noktasında Balkanlar’da azımsanamayacak bir varlık göstermiştir. Tüm bunlar Türkiye’nin Balkan bölgesine yönelik yumuşak güç unsurlarını araçsallaştırdığını göstermektedir (Bechev, 2012: 131).

Yine Türkiye, yalnızca devlet aygıtıyla değıl Yunus Emre Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarıyla da bölgedeki varlığını hissettirmiştir. Bununla birlikte Türkiye yalnızca yöneldiğı devletlerin siyasi karar alıcılarıyla değıl muhalefet partileriyle ve sivil toplum kuruluşlarıyla da iletişimini sürdürmüştür. Aynı zamanda Türkiye bu bölge ile yüksek politika alanı olarak görülen siyasi, askeri ve güvenlik meselelerinin yanında kültür, sanat, tarih ve eğitim gibi alçak politika alanlarında da ilişkiler tesis etmiştir. Tüm bunlar ise Türkiye’nin Balkan politikasında devlet dışı aktörleri de araçsallaştırdığını ve bu sayede yalnızca askeri-siyasi konularda değıl kültür ve tarih gibi diğerk alanlarda da bölge ile yakınlaştığını göstermektedir (Ekinici, 2013: 8). Son olarak Türkiye tüm bu yaklaşımlarıyla Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek ile 2009’da üçlü danışma mekanizması oluşturabilmiştir. Özellikle bu mekanizma Türkiye’nin kanlı bir süreçle birbirlerinden ayrılan devletleri bir masada buluşturabilecek kadar arabulucu pozisyonunda olabildiğini yani tüm devletler tarafından görece tarafsız görüldüğünü ifade etmesi bakımından önemlidir (Türbedar, 2011: 142). Ancak daha önce de vurgulandığı üzere tüm bu başarılı süreç İslam temelinde Türkiye algısının yani neo-Osmanlıcı retoriğın başlı başına bir dış politika aracı olarak kullanılmaya başlamasıyla sekteye uğramıştır.

Bu savı maddelerle açmak gerekirse ilk olarak Türkiye’nin İslam temelli Türkiye algısını yukarıda vurgulanan konuşmalar vasıtasıyla ön plana çıkarması bölge devletleri nezdinde iki temel tepkiyi doğurmuştur. İlk olarak ve pek tabi ki bölgenin Hırvatistan ve Sırbistan gibi Müslüman olmayanların çoğunlukta olduğı devletleri Davutoğlu’nun bahse konu söylemleri akabinde Türklerin emperyal bir hevesle ve Osmanlı Devleti’ni canlandırmak amacıyla hareket ettiğini dillendirmişlerdir. Öyle ki özellikle Sırp karar alıcılar AB’ye üye olmaları gerektiğini ifade ettikten sonra eğer AB Sırbistan’ı bünyesine katmazsa Türklerin bunu yapacağını öne sürmüşlerdir. Hatta Türkiye’nin başlangıçta TİKA gibi kuruluşlar vasıtasıyla Osmanlı Devleti’nin mirası olan yapıları restore etmesi bile bunun bir göstergesi olarak sunulmuştur (Beylur, 2013: 104-108). Müslüman olmayan toplumların böyle bir tepki vermesi ise oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Zira Osmanlı Devleti tarihi ve İslam’ın bölge devletleri üzerinde yarattığı algı farklılaşmaktadır. Bu çerçevede Türkiye için Osmanlı Devleti Balkanları altın bir çağa atf yaparken aynı tarih Müslüman olmayan toplumlar için sömürüye, zulme ve baskıya eş değerkdir. Hal böyleyken Türk dış politikasında İslam temelli Türkiye algısının yani neo-

Osmanlıcı yaklaşımın yoğunlaştırılması özellikle Müslüman olmayan toplumların ilişkilerini gözden geçirmesine sebebiyet vermiştir.

İkinci olarak Türkiye'nin bu yaklaşımının bölgenin Müslüman çoğunluğa sahip devletlerinde de memnuniyet yarattığını ileri sürmek mümkün değildir. Zira bu devletlerin ulus-devletleşme süreçleri Uluslararası İlişkiler literatüründe kanlı etnik çatışmaları betimlemek için kullanılan Balkanizasyon ile mümkün olmuştur. Dolayısıyla bağımsızlık için ciddi bedeller ödeyen bahse konu Müslüman devletlerin şimdi bir başka devletin hamiliğini kabul etmeleri mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Davutoğlu'nun İslamcı söylemlerle bezediği neo-Osmanlıcı retorik ve pratik bu devletlerin başlangıçta zararsız olarak gördükleri Osmanlı Devleti mirasına sahip çıkma söylemini de zedelemiştir (Rüma, 2010). İkinci olarak ise Davutoğlu'nun bu yaklaşımı yalnızca bölge devletleri nezdinde değil Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi Batı ittifakı kurumlarında da olumsuz bir izlenim yaratmıştır. Hâlbuki salt İslamcı retorik benimsenmeden önce Türkiye Balkan devletlerinin Batı ittifakı kurumlarıyla bütünleşmesini desteklemiş ve örneğin Makedonya'nın NATO'ya girmesi için lobi faaliyetleri yürütmüştür. Hatta Türkiye bu politikası sayesinde 2008'de Birleşmiş Milletler (BM)Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilirken örneğin Sırbistan'dan ciddi destek görmüştür (Somun, 2011).

Ancak hem bölge devletlerinin Türkiye'nin politikalarını İslamcı yayılma olarak görmeleri hem de Davutoğlu'nun söylemleri Türkiye'nin bahse konu politikalarının AB ve NATO ile mücadele eder şekilde algılanmasına sebebiyet vermiştir (Beylur, 2013: 104-108). Üçüncü olarak Davutoğlu'nun neo-Osmanlıcılığı da içine alan İslamcı politikaları Türkiye'nin Balkanlar'da üstlendiği arabulucu faaliyet ve mekanizmalara da geriye doğru ket vurmuştur. Zira arabuluculuk doğası gereği herhangi bir ihtilafın taraflarına görece eşit bir pozisyonda konumlanmayı gerektirmektedir. Başka bir anlatımla arabuluculuk ihtilafın taraflarınca rıza gösterilen bir girişim olduğuna göre arabuluculuk iddiasındaki devletin taraflardan birine yakın bir yaklaşım benimsemesi ihtilafın diğer tarafının süreçten memnun olmamasıyla sonuçlanacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek arasında oluşturduğu üçlü danışma mekanizması ortadayken sürekli olarak Müslüman Balkan devletleriyle arasında tarihsel süreklilik ve birliktelik vurgusu yapması onun bu mekanizmadaki konumunu zedelemiştir(Oran, 2013).

Dolayısıyla Davutoğlu döneminde salt İslamcı bir retorik benimseyen Türkiye Balkanlar nezdinde başlangıçta elde ettiği kazanımları tedricen kaybetmeye başlamıştır. O halde günümüz Türk dış politika karar alıcılarının bahse konu olumsuz havayı dağıtmak adına yapması gerekenler Davutoğlu'nun yapmaktan vazgeçtiklerini sıralamaktan ibaret olacaktır. Bunlardan en önemlisi TDP karar alıcılarının tarih biliminin her okuyana göre değişmeyen bir niteliğe sahip olmadığını fark etmeleridir. Yani Türkiye'nin Osmanlı Devleti mirasına yaptığı atıfların dozu "Lebensraum", "Osmanlı Milletler Topluluğu", "İleri Karakol" gibi nitelendirmelerle aşıldığı takdirde bunun Osmanlı Devleti tarihine farklı bakan aktörler tarafından sömürgecilik ve emperyalizm olarak algılanması kaçınılmaz hale gelmektedir. O halde yapılması gereken Osmanlı Devleti mirası söylemini başlangıçta olduğu gibi

medeniyet, kültür ve tarih temelinde tutarak bu devletler ile Türkiye arasında bir hamilik ilişkisi kurmaktan ziyade dostluk ilişkisi kurmaktır.

Davutoğlu'nun İşlamcı dış politikasının çıktılarını Ortadoğu özelinde de görmek mümkündür. Bu çerçevede Davutoğlu dönemi TDP'sinin bidayette bölge özelinde elde ettiği kazanımlar, Balkan bölgesinde olduğu gibi İşlam'ın diğer yumuşak güç unsurlarından ayırıştırılmasıyla olumsuz bir seyre yönelmeye başlamıştır. Zira Davutoğlu dönemi TDP'sinin özellikle Arap Baharı olarak nitelendirilen sürece kadar olan seyrine bakıldığında Türkiye, rneğin İşrail-Hamas, İşrail-Suriye gibi donmuş ihtilaflarda kolaylaştırıcı rolü üstlenerek krizin taraflarını bir araya getirebilmiştir (Davutoğlu, 2013). Bununla birlikte Türkiye 2010'da İşran'ın nükleer programına ilişkin Brezilya ile birlikte bir girişimde bulunarak İşran'ın uranyum zenginleştirmesini Batılılar nezdinde bir tehdit olmaktan çıkarabilecek uzlaşmayı sağlayabilmiştir (stn, 2010: 20). Türkiye'nin erken cumhuriyet dönemlerinde tali olarak görülen ve Osmanlı Devleti tarihi hasebiyle ortak geçmişinin bulunduğu devletlerle yakın ilişkiler geliştirmesi, bu ilişkileri ekonomik kazanımlarla talandırması (Hale, 2009) ve komşu devletlerle sorun teşkil eden örneğin su sorununu aşmaya yönelik girişimleri bahse konu dönemin bir diğer çarpıcı başarılarından (Maden, 2011: 37-38).

TDP'nin görece kazanım elde ettiği bu dönem özelinde dşnldğnde Balkan bölgesine benzer bir yaklaşımın takip edildiği grlmektedir. Buna göre ilk olarak Türkiye bahse konu coğrafyaya yumuşak güç unsurlarını çeşitlendirerek dâhil olmuştur. Bu çerçevede Türkiye bölgeye yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerini yürütmüş ve rneğin Türk dizileri bölgede yoğun ilgi görmeye başlamıştır (Altunışık, 2008: 50-53). İkinici olarak Türkiye zellikle Arap Baharı'nın başlangıç evresinde hem bölge devletlerinin siyasi karar alıcıları hem de halkları nezdinde evrensel insan hakları ve demokrasi söylemini ön plana çıkararak adeta model bir ülke konumuna gelmiştir. Öyle ki Arap Baharı süreci bölge halkları nezdinde başarıyla atlatılırsa Türkiye gibi olabilecekleri tezleri literatürde işlenmeye başlamıştır (Tol, 2012: 352-353). nc olarak Türkiye bu dönemde hem Batılı hem de Doğulu kimliğini bir arada ve fakat dengeli bir şekilde kullanarak bölgenin rneğin İşrail-Suriye ve İşrail-Hamas gibi çatışan taraflarını bir araya getirebilmiştir (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu, 2009: 57). Dördüncü olarak Türkiye siyasi alanda elde ettiği bu başarıları bölge devletleri ile geliştirdiği ekonomik münasebetlerle güçlendirmiş yani Batı sermayesini bu bölge ile dengelemeye çalışmış ve böylece 2008 ekonomik krizini çok ciddi yaralar almadan atlatmıştır (Kirişci, 2011: 36-40). Ancak vurgulandığı üzere Türkiye'nin salt İşlamcı retoriği ön plana çıkaran söylem ve eylemleri nihayetinde bahse konu olumlu hava dağılmış ve neredeyse sıfır sorun yaklaşımı sıfır komşu pratiğine dnşmştir.

İşte bahsedilen süreci tersine eviren yani Davutoğlu'nun salt İşlamcı yaklaşımının ağırlık kazandığı gelişmelerden ilki ve en belirginini Türkiye'nin Arap Baharı'nın Suriye ayağına yönelik politikasıdır. Her ne kadar Davutoğlu krizin başlangıcında Suriye yönetimini daha demokratik bir topluma geçiş noktasında dostane bir çerçevede uyarsa da (Salık, 2011: 27) müteakip dönemde söylem ve eylemlerini İşlamcı ve mezhepçi eksene kaydırmıştır. Bu çerçevede Davutoğlu'nun Esad'ın yerinden edileceğinin yakın olduğunu belirtmesi, yani egemen bir devletin liderinin alaşağı edileceğini deklare

etmesi, yine egemen bir devletin sınırları içinde yer alan Emevi Camii'nde tarafınca Cuma namazı kılınacağını iddia etmesi, Türkiye'deki 2015 genel seçimleri döneminde Esad'ın Arap Alevi'si olduğunu kitlelere yoğun bir şekilde vurgulaması ve Suriye krizinin Türkiye'nin iç meselesi olduğunu salık vermesi bahse konu yaklaşımın açık göstergeleridir (Alım, 2016). Dolayısıyla Davutoğlu'nun bu İslamcı ve mezhepçi politikaları ortadayken örneğin Türkiye'nin Suriye'nin Dostları konferanslarına ev sahipliği yapması ve muhaliflerle yaptığı görüşmeler bir arabuluculuktan ziyade egemen bir devlet olan Suriye'nin iç politikasını emperyal heveslerle şekillendirme çabasıyla eşdeğer görülmüştür.

Suriye krizi özelinde Davutoğlu'nun İslamcı ve mezhepçi bir politika takip ettiği iddialarını güçlendiren gelişmelerden biri de krizin başından itibaren Türkiye'nin muhaliflere sağladığı destektir. Bu noktada Türkiye'yi ağır suçlamalara muhatap kılan ise legal muhalif unsurlar değil bilakis El Nusra ve Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi terör örgütleridir. Öyle ki daha Suriye krizinin başında Türkiye'deki mülteci kamplarının örneğin gündüz saatlerinde 30.000 olan nüfusunun geceleri 10.000'e kadar düştüğü ve dolayısıyla Türkiye tarafından Suriye'ye silahlı militan girişine izin verildiği iddiaları gündeme getirilmiştir (Stein, 2016: 4-10). Bununla birlikte Davutoğlu'nun İŞİD militanları için "öfkeli Sünni gençler" yakıştırmasında bulunması ve Türkiye'nin Batılı devletler ile girişeceği olası bir Suriye harekâtında asıl hedefin Esad olacağını vurgulaması bahse konu iddiaları güçlendirici etkiler yapmıştır. Başka bir anlatımla ABD ve Rusya gibi küresel güçler politik hedef olarak İŞİD'in bertaraf edilmesini öncelerken Türkiye Davutoğlu'nun "öfkeli Sünni gençler" olarak nitelendirdiği İŞİD'i atlayıp Esad'ı öncelemiştir. Yine Suriye'de savaşan El Nusra ve İŞİD militanlarının Türkiye'deki sağlık kuruluşlarında tedavi gördükleri iddiaları Türkiye özelindeki İslamcı ve mezhepçi politika yakıştırmasını kuvvetlendirmiştir. Son olarak Türkiye'deki İŞİD saldırıları akabindeki soruşturmalarda saldırıları gerçekleştiren militanların hâlihazırda Türk emniyet güçleri tarafından takip edildiklerinin tespit edilmesi Türkiye'nin tarihinde ilk defa İslamcı ve mezhepçi eğilimlerle küresel terörü desteklediği iddialarına muhatap olmasını beraberinde getirmiştir (Bekdil, 2015).

Türkiye'nin İŞİD ile mücadelesinde ülke içinde ve dışında yaptığı operasyonlar ve İŞİD'in Türkiye'ye yönelik saldırgan tutumu bahse konu iddiaların gerçekliğini ciddi sorgulamalar altında bırakmıştır. Başka bir anlatımla geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye terörün yarattığı tahribatın yakın deneyimcisi bir ülke olarak küresel terörün yeni çehresi olan İŞİD ile mücadelede üzerine düşeni fazlasıyla yerine getirmiştir. Dolayısıyla az önce vurgulanan iddiaların gerçeklik ve geçerlilik düzeyleri yok denecek kadar azdır. Ancak burada vurgulanan nokta iddiaların gerçekliği veya yanlışlığı değil özellikle Davutoğlu'nun tüm bu iddiaların elini kuvvetlendiren İslamcı retoriği kullanmasıdır. Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse Davutoğlu henüz alaşağı edilmemiş egemen bir yönetimi sürekli olarak hedef alarak ve bunu da İslamcı bir retorikle temellendirerek Türkiye'nin Esad'ı devirmek için İŞİD'i bile destekleyebileceği ithamını ileri sürenlerin elini kuvvetlendirmiştir. Oysa Türkiye daha önce de vurgulandığı üzere terörün yarattığı acı ve karmaşayı iyi bilen ve dolayısıyla her türlü terörist örgütlenmeye karşı yerel, bölgesel ve küresel alanda üstüne düşeni yapmaya çalışan bir devlettir (Yeşiltaş vd., 2016: 45-75).

Türkiye'nin özellikle Arap Baharı sürecinde demokratikleşmeye dair yaptığı vurgunun ikircikli olarak görülmesi de Davutoğlu'nun İslamcı ve mezhepçi yaklaşımının tezahürleri arasında sayılmaktadır. Buna göre Davutoğlu etkisindeki TDP pratisyenleri örneğin Suriye'de halkın taleplerini dikkate aldıklarını belirtirlerken Bahreyn'de ayaklanan Şii çoğunluğun Suudi Arabistan askerleri tarafından bastırılması noktasında sessiz kalarak bahse konu ikircikli tutumu kuvvetlendirmişlerdir. Öyle ki Türkiye halkın demokratik taleplerini dinlemedikleri gerekçesiyle örneğin Hüsnü Mübarek'e ve Esad'a karşı çıkarken Sünni bir azınlık elitin hüküm sürdüğü Bahreyn'de Şii yığınların Suudi Arabistan vasıtasıyla bastırılmasını gündeme getirmemiştir (Ayhan, 2012: 19). Böylesi bir tavır ise Türkiye'nin Arap Baharı sürecinde halkların demokratik temellerini merkeze aldığını iddia ettiği dış politikası hakkında kuşuklar yaratmış ve Türkiye'nin İslamcı ve mezhepçi ajandasıyla oluşturduğu ulusal çıkarını takip ettiği yorumlarını yoğunlaştırmıştır.

Bunun da ötesinde başlangıçta evrensel insan hakları ve demokratik talepler söylemleriyle model ülke konumunda olan Türkiye'nin küresel teröre destek verdiği iddiasıyla tüm dünyanın gündeminde olan ve Ortadoğu'daki radikal Selefi hareketleri kışkırtan Suudi Arabistan ile yakın ilişkileri bahse konu İslamcı ve mezhepçi dış politika iddialarını güçlendirmiştir. Zira örneğin Suriye'yi demokratikleşme konusunda telkin eden Türkiye'nin demokrasi seviyesiyle uluslararası kamuoyu nezdinde sürekli olarak eleştirilen Suudi Arabistan'ı bahse konu telkinden neden muaf tuttuğu meselesi düşündürücü bulunmuştur (Ataman, 2012: 124-130). Son olarak Türkiye'nin İsrail'in bölge politikalarına yönelik haklı eleştirilerini İslamcı temellere dayandırması da Davutoğlu'nun bu yöndeki eğiliminin bir çıktısı olarak görülmüştür. Bu meyanda belirtmek gerekir ki İsrail'in özellikle Filistin nezdindeki politikaları şüpheye yer bırakmayacak kadar bütün dinsel metinlere, hukuki metinlere ve evrensel değerlere aykırıdır. Ancak İslamcı eğilimlerle yapılan İsrail eleştirisi yalnızca Müslüman toplumlar nazarında karşılık göreceken ve buna mukabil evrensel hukuk ve insani değerler üzerinden yapılacak bir eleştiri çok daha büyük bir yığını Türkiye'nin eleştirileri noktasında birleştirebilecekken; Davutoğlu'nun bir gün Mescid-i Aksa'da tarafınca namaz kılınacağını ileri sürmesi en temelde onun İsrail-Hamas ve İsrail Suriye temelinde yürüttüğu arabuluculuk faaliyetine zarar vermiştir (Hammoura, 2016). Nihai kertede tıpkı Balkan bölgesinde olduğu gibi Davutoğlu tarafından salt İslamcı yönelimin dış politika olarak benimsenmesi Türkiye'nin Ortadoğu özelindeki başlangıç kazanımlarını da zora sokmuştur.

Sıralamak gerekirse ilk olarak bu yaklaşım akabinde Türkiye bölgede giriştiği arabuluculuk faaliyetlerinden sonuç alamamıştır. İsrail'i İslamcı yaklaşımlarla eleştirdikten yani onun dâhil olduğu krizlerde arabulucu değil bir taraf gibi davrandıktan sonra Türkiye'nin bu yöndeki çabaları boşa çıkmıştır. İkinci olarak en azından ulusal çıkar temelinde ortaya atılsa daha tutarlı bulunacak olan Davutoğlu'nun politikası İslamcı öğelerle bezenince Türkiye'nin inandırıcılığını da sarsmıştır. Zira örneğin Mavi Marmara olayından sonra İsrail ile ilişkilerin normalleşmesi için Gazze ablukasının kaldırılmasını şart koşup akabinde İsrail'den alınan üstü kapalı özür ve tazminat neticesinde ilişkileri normalleştirmeye başlamak Türkiye'nin İslam temelindeki argümanlarını da sarsmıştır (Akgün vd.,

2014: 6-8). Üçüncü ve ikinci maddeyle ilintili olarak doğaları gereği dinler ve dini retorik esnek dış politika hamlesini hayata geçirmeyi engellemektedir. Dolayısıyla Davutoğlu'nun İslamcı algısı Türkiye'nin manevra kabiliyetini de daraltmıştır.

Bu çerçevede Emevi Camii'nde namaz kılınacağını, Esad'ın alaşağı edileceğini deklare ettikten sonra Rusya ve ABD'nin Suriye'ye olası askeri müdahaleden kısmen vazgeçmelerinin Türkiye'nin bahse konu politik hedefinden geri dönmesini zorlaştırması bu duruma örnek olarak verilebilir. Başka bir anlatımla özellikle küresel güçler örneğin ulusal çıkar gibi oldukça muğlak kavramlarla politik önceliklerini belirledikleri için değişen uluslararası konjonktür sebebiyle tam tersi istikamette adım atmaları çok fazla göze çarpmamıştır. ABD'nin başlangıçta Esad'ın iktidardan düşürülmesini hedeflemesi ancak IŞİD gerçeği karşısında bundan kısmen vazgeçebilmesi bahse konu esnek politika vasıtasıyla. Ancak Davutoğlu'nun katı İslamcı retoriği yani örneğin Emevi Camii'nde namaz kılacağı söyleminden sonra Türkiye'nin Esad'lı bir çözüme geri dönebilmesi atılan adımlardan sonra Türkiye'nin inandırıcılığını sarsmaktan öteye geçmeyecektir (D'alema, 2017: 10-14).

Dördüncü ve son olarak Türkiye başlangıçta İslam temelinde bir arada yaşama mottosunu ve Osmanlı Devleti mirası söylemini yumuşak gücünün bir unsuru olarak Ortadoğu bölgesinde araçsallaştırmış ve böylece özellikle komşu devletler başta olmak üzere bölge devletleriyle yakınlaşan ilişkilerini iktisadi kazanımlar ile de göstermiştir. Ancak Türkiye salt İslamcı ve Osmanlı Devleti tarihine atıf yapan yaklaşımları hasebiyle hâlihazırda Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesi vererek kurulan devletlerin halkların nezdinde yayılcılıkla suçlanmıştır. Hatta örneğin Mısır gibi Ortadoğu bölgesinde liderlik iddiasında bulunan devletler Türkiye'nin bu politikalarından sonra ilköğretim ders kitaplarına Osmanlı Devleti dönemini bölgede zulümle ve sömürgecilikle eş değer tutan ifadeler koymuşlardır (Samaan, 2013). Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse tıpkı Balkan bölgesinde olduğu gibi Türkiye'nin başlangıçta ortak miras temelindeki söylemleri Osmanlı Devleti mirasına yapılan vurgu hamilik boyutuna ulaşıncaya bölge özelindeki kazanımlar sekteye uğramaya başlamıştır.

SONUÇ

Ahmet Davutoğlu ortaya koyduğu Stratejik Derinlik formülasyonu ve bulunduğu makamlarla Ak Parti dönemi TDP pratiğinin etkin karar alıcılarından birisi olarak değerlendirilmek durumundadır. Böylesi bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda ise Davutoğlu'nun dış politika pratiğine yön veren meta teorisinin İslamcı unsurlarla bezendiği görülmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki "İslamcı" nosyonuyla pejoratif bir anlam kastedilmemekte aksine Davutoğlu'nun düşünsel hayatının İslam ile yoğurulduğu vurgulanmaktadır. Özellikle Davutoğlu'nun erken dönem çalışmalarına ve ilk baskısı 2001 yılında yayımlanan *Stratejik Derinlik* adlı eserine bakıldığında bahse konu İslamcı argümanların temel yönelimlerini maddeler halinde sıralamak mümkündür. İlk olarak Davutoğlu'nun İslamcı algısı Türkiye'nin yakın kara ve deniz havzalarında yayılımı için bir araç konumundadır. İkinci olarak ise Davutoğlu Türkiye'yi de İslamcı bir karaktere büründürmektedir. Üçüncü olarak ve literatürde çok da fazla vurgulanmadığı şekliyle Davutoğlu'nun Osmanlı Devleti mirasına atıf yapan söylemleri onun

İslamcılığının dışavurumudur ve bu durum Davutoğlu'nun literatürde neo-Osmanlı olarak anılmasıyla tescillenmiştir.

Başka bir anlatımla Davutoğlu İslam medeniyeti, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti arasında tarihsel ve sosyo-politik bir devamlılık görmektedir. Yani Davutoğlu Türkiye'yi İslamcı bir karaktere büründürmektedir çünkü Türkiye Osmanlı Devleti'nin mirasçısıdır. Osmanlı Devleti ise Davutoğlu nezdinde İslam medeniyetinin bir halkası konumundadır. Dördüncü olarak Davutoğlu'nun İslamcılığındaki pragmatizm onu diğer İslamcılardan ayırmaktadır. Örnek vermek gerekirse Erbakan'ın başını çektiği İslamcılar Müslüman devletlerle olan münasebetleri Batı'ya alternatif olarak görürlerken Davutoğlu Müslüman devletlerle yakın ilişkiler kurarak Batı ile olan ilişkileri ikame etmeyi değil onu tamamlamayı hedeflemektedir. Buradan hareketle beşinci olarak Davutoğlu'nun İslamcı yaklaşımı ulusal çıkara endekslenmiş bir yapıdadır ve bu tespit de literatürde İslamcı realizm olarak tescillenmiştir. Ancak çalışmanın genelinde vurgulandığı şekliyle Davutoğlu'nun sıralanan unsurlardan müteşekkil İslamcı yaklaşımı Ak Parti dönemi TDP pratiğinin, yine mimarı Ahmet Davutoğlu olan kazanımlarını sekteye uğratmıştır. Bir başka deyişle Davutoğlu İslamcı yaklaşımıyla TDP'nin manevra alanını yine kendisi kısıtlamış ve günümüzde esnek olması gereken bu pratiği geri dönülmesi oldukça zor mecralara sürüklemiştir.

Çalışmanın temel vurgusu olan bu iddianın görüngülerini ise özellikle Balkan ve Ortadoğu coğrafyalarında yürütölen TDP pratiğinde görmek mümkündür. Zira bu bölgeler barındırdıkları Müslüman nüfusla Davutoğlu'nun İslamcı politikalarının öncelikli hedefi olmuştur. Daha önce de vurgulandığı üzere başlangıçta yine Davutoğlu tarafından İslamcı retorik yumuşak gücün bir unsuru olarak bu bölgelerde uygulanmış ve kısmi bir kazanım elde edilmiştir. Ancak İslamcı söylemlerin bir retorik olmaktan çıkıp başlı başına bir dış politika parametresi olmasıyla birlikte bu bölgelerdeki kazanımlarda gerilemelerin yaşandığı görölmektedir. Bu gerilemelerin sebeplerini ve mahiyetlerini hem Ortadoğu hem de Balkanlar nezdinde sıralamak gerekirse ilk olarak Türkiye İslamcı söylemleri hasebiyle bahsi geöen bu bölgelerdeki arabuluculuk faaliyetlerini sürdürmemiştir. İkinci olarak bu bölgelerde bulunan ve Müslüman çoğunluğa sahip olmayan devletler Türkiye'nin bu yaklaşımını yayımlacılık ve Pax-Osmanlıcı bir kavrayış olarak değerlendirmiştir.

Üçüncü olarak böylesi bir politik yaklaşıma başlangıçta sıcak bakan Müslüman devletler de Türkiye'nin eylem ve söylemleri eşitler arası ilişkilerden hamilik ilişkisine kayınca bundan rahatsızlık duymuştur. Zira bu devletlerin ulus-devletleşme süreçleri oldukça ağır bedeller ödenerek geröekleşmişken şimdi yine bir devletin hamiliği altında politika belirlemek bu devletlerin benimseyebileceği bir yaklaşım değildir. Dördüncü olarak başlangıçta ortak miras kabul edilen Osmanlı Devleti bakiyesi olma durumunun yerini tedirginleşen bu devletler hasebiyle Osmanlı Devleti tarihine baskı, zulüm ve emperyalizm olarak bakan yorumlar almıştır. Beşincisi doğası gereği dini retorik manevra kabiliyetini bizatihi kendisi daralttığı için Türkiye başta Suriye olmak üzere esnekliği İslamcılıkla engellenmiş politikalarından geri dönme noktasında sıkıntılar yaşamaktadır. Altıncı ve son olarak Türkiye'nin başlangıçta giriştii sıfır sorun hedefi sıfır komşu pratiğine dönüşmüştür. Daha da

kötüsü ise Türkiye terör örgütü ayrımı yapmaksızın hepsiyle mücadeleyi şiar edinmişken Davutoğlu'nun İslamcı söylemleri Türkiye'yi terör örgütleriyle ilişkilendiren yorumların elini kuvvetlendirmiştir.

O halde TDP'nin mevcut karar alıcılarının bahse konu kazanımlarına yeniden odaklanmak için yapmaları gereken Davutoğlu'nun başlangıçta yaptıklarını ve fakat sonradan vazgeçtiklerini sıralamaktan ibaret olacaktır. Ancak bunlardan en önemlisi hiçbir tarih yazımının ve hiçbir dinsel retoriğin yöneldiği tüm yığınlar tarafından aynı şekilde algılanmayacağına kabul edilmesidir. Başka bir anlatımla devlet eliyle bir dinin ya da bir tarihin dış politika aracı olarak devreye sokulması bahse konu dine ve tarih yazımına farklı bakan yığınları daha başından dışlamak zorundadır. Böylesi bir iddia ise Türkiye'yi tarihsel bağlarından kopuk bir devlet haline getirmez. Zira vurgulanan, İslamcılığın ve Osmanlıcılığın ortak bir medeniyetsel miras sınırında kalması ve diğer devletlerin hamiliğine soyunmak için bir araç olarak kullanılmamasıdır. Aksi yaklaşımlar ise TDP pratiği yanında bizatihi Osmanlı Devleti'nin kendisine zarar vermekte ve İslamofobik yaklaşımlar için fırsat kollayan bazı Batılı oryantalistlere fırsatlar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akgün, M., Senyücel Gündoğar, S. ve Görgülü, A. (2014). *Politics in Troubled Times: Israel-Turkey Relations*. İstanbul: TESEV.

Alım, Eray. (2016). *Türkiye-Suriye Krizinde Politik Söylem*. İstanbul: Lisansüstü Seminer Çalışmaları Serisi TÜBİTAK 1001 Projesi Proje No. 112K172.

Altunışık, M. (2008). The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in The Middle East. *Insight Turkey*, 10 (2), 41-54.

Aras, B. (2009). The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy. *Insight Turkey*, 11 (3), 127-142.

Ataman, M. (2012). Turkish Saudi Arabian Relations During the Arab Uprisings: Towards a Strategic Partnership?. *Insight Turkey*, 4 (14), 121-136.

Aydın, A. (2013). Three Types of Turkish Foreign Policy After The Cold War on The Middle East. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 475-495.

Ayhan, V. (2012). Ortadoğu'da Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz*, 4 (38), 18-24.

Balcı, A. (2011). Türkiye'nin Dış Politikası ve İsrail: 1990'lar ve 2000'lere İlişkin Bir Karşılaştırma. *Ortadoğu Etütleri*, 2 (2), 117-136.

Bechev, D. (2012). Turkey in The Balkans: Taking A Broader View. *Insight Turkey*, 14 (1), 131-146.

Bedirhanoglu, P. (2009). Türkiye'de Neoliberal Otoriter Devletin AKP'li Yüzü. İlhan Üzgel ve Bülent Duru (der.) *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*: İçinde 39-64. Ankara: Phoenix Yayınları.

Bekdil, B. (2015). Dateline: Turkey's Double Game With ISIS. *Middle East Quarterly*, 1-8.

Beylur, S. (2013). Turkey's Balkan Policy Under Ak Party and Claims For Neo-Ottomanism. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Collinsworth, A. (2007). Turkey: An Emerging Global Actor. *Insight Turkey*, 9 (3), 92-96.

Çağaptay, S. (2009). *AKP's Foreign Policy: The Misnomer of Neo-Ottomanism*. Washington: The Washington Institute For Near East Policy.

Çalış, Ş. H. (2010). *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*. Konya: Çizgi Yayınları.

Çemrek, M. (2011). *Osmanlı Milletler Topluluğu: İmparatorluğun İmkanlarını Keşfetmek*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.

D'alema, F. (2017). *The Evolution of Turkey's Syria Policy*. Roma: Instituto Affari Internazionali Working Papers No: 17.

Davutoğlu, A. (1994a). *Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory*. Lanham: University Press of America.

Davutoğlu, A. (1986). Dünya Siyasi Tarihi İçinde Ortadoğu'nun Jeopolitik Önemi ve Dış Müdahaleler. *Bilim ve Sanat*, 8.

- Davutoğlu, A. (1997). Medeniyetlerin Ben İdraki. *Divan*, 1.
- Davutoğlu, A. (1996a). Ortadoğunun Geleceği ve Türkiye'nin Dış Politika Alternatifleri. *Yeni Şafak*.
- Davutoğlu, A. (1996b). Sabit ve Ufuk Coğrafyaları Açısından Türkiye. *Aksiyon*, 89.
- Davutoğlu, A. (1998). Sevr Senaryoları ve Lawrance Denklemi. *Yeni Şafak*.
- Davutoğlu, A. (2011). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A. (1999a). Tarih İdraki Oluşumunda Metodolojinin Rolü, Medeniyetlerarası Etkileşim Açısından Dünya Tarihi ve Osmanlı. *Divan*, 7 (2), 1-63.
- Davutoğlu, A. (2013). *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası: Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A. (1999b). The Clash of Interests: An Explanation of the World (Dis)Order. *Perception Journal of International Affairs*, 2 (4).
- Duran, B. (2005). Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı: İdeolojik Konumları, Dönüşümü ve Evreleri. Yasin Aktay (ed.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt VI İslamcılık: İçinde* 129-156. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Efegil, E. (2016). AK Parti Hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD Yönetimi ile Batılı Uzmanların Eleştirileri. *Gazi Akademik Bakış*: 9 (18), 45-58.
- Ekinci, M. U. (2013). *Turkey's Zero Problems Era in The Balkans*. Ankara: SETA Analiz No: 1.
- Ercan, H. (2006). Tarihi Derinlik İçinde Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Yeni İstihbarat Kavramı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdağ, R. ve Kardaş, T. (2014). Türk Dış Politikası ve Stratejik Kültür. Burhanettin Duran, Talha Köse, Ahmet Okumuş (ed.) *Stratejik Zihniyet: Kuramdan Eyleme Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik: İçinde* 275-307. İstanbul: Küre Yayınları.
- Erkul, Y. (2013). Türkiye'nin Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikasında Ahmet Davutoğlu Etkisi: Lider Düzeyi Analizi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Evered, K. T. (2005). Regionalism in the Middle East and the Case of Turkey. *Geographical Review*, 95 (3), 463-477.
- Fjellman, S. M. (2009). Natural and Unnatural Decision-Making: A Critique of Decision Theory. *Ethos*, 4 (1), 73-94,
- Fuller, G. E. (2008). *The New Turkish Republic: Turkey As a Pivotal State in The Muslim World*. Washington DC: United States Institute of Peace Press.
- Gangloff S. (2001). The Weight of Islam in the Turkish Foreign Policy in the Balkans, *Turkish Review of Balkan Studies*, 91-102.

- Gordon, P. H. ve Taşpınar, Ö. (2009). *Türkiye'yi Kazanmak: Türkiye Batı İçin Neden Vazgeçilmez*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Grigoriadis, I. N. (2010). *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. Athens: Eliamep Working Paper No: 8/2010.
- Gülener, S. ve Miş, N. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. Ankara: SETA Analiz Sayı: 190.
- Hale, W. (2009). Turkey and The Middle East in The New Era. *Insight Turkey*, 11 (3), 143-159.
- Hammoura, J. (2016). Turkey-Israel Relations: A Troubled Marriage. *Middle East Institute for Research and Strategic Studies*.
- İnat, K. (2015). Tek Başına Hükümet ve Dış Politika. *SETA*.
- Kanat, K. B. (2010). Ak Party's Foreign Policy: Is Turkey Turninig Away From The West?. *Insight Turkey*, 12 (1), 205-225.
- Kirişci, K. (2011). Turkey's Demonstrative Effect and The Transformation of The Middle East. *Insight Turkey*, 13 (2), 33-55.
- Kösebalaban, H. (2014). Türk Dış Politikası. Bursa: Bing Bang Yayınları.
- Linden, R. H. ve İrepoğlu, Y. (2013). Turkey and The Balkans: New Forms of Political Community. *Turkish Studies*, 14 (2), 229-255.
- Maden, E. (2011). Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü. *Ortadoğu Analiz*, 3 (35): 33-40.
- Marks, M. (2016). *ISIS and Nusra in Turkey: Jihadist Recruitment and Ankara's Response*. London: Institute for Strategic Dialogue.
- Murinson, A. (2006). The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy. *Middle Eastern Studies*, 42 (6), 945-964.
- Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 2001-2012*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuzlu, H. T. (2012). Turkey's Eroding Commitment to NATO: From Identity to Interests. *The Washington Quarterly*, 35 (3), 153-164.
- Oğuzlu, H. T. (2009). Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi. *Ortadoğu Analiz*, 1 (9), 34-41.
- Öktem, K. (2010). *New Islamic actors after the Wahhabi Intermezzo: Turkey's return to the Muslim Balkans*. Oxford: European Studies Centre.
- Özkan, B. (2014). Turkey, Davutoglu and the Idea of Pan-Islamism. *Survival*, 56 (4), 119-140.
- Parsons, T. (1938). The Role of Theory in Social Research. *American Sociological Review*, 3 (1), 13-20.
- Pazarcı, H. (2008). Türk Dış Politikası ve Hukuk. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 119-132.
- Petrovic, Z. Ve Reljic, D. (2011). Turkish Interests and Involvement in the Western Balkans: A Score-Card. *Insight Turkey*, 13 (3), 159-172.

Petrovic, Z. (2011). *Turkey in The Western Balkans: Goals and Means of The New Foreign Policy*. Belgrade: International and Security Affairs Centre Policy Paper.

Rasidagic, E. K. (2013). A Critical Analysis of Turkish Foreign Policy Towards the Western Balkans. M. M., Korkut, H. ve Nuroğlu, E. (ed.) *Turkey-Balkan Relations: The Future Prospects of Cultural, Political and Economic Transformations and Relations: İçinde 181-199*. İstanbul: TASAM.

Rüma, İ. (2010). Turkish Foreign Policy Towards The Balkans: New Activism, Neo-Ottomanism Or/So What?. *Turkish Policy Quarterly*, 9 (4), 133-140.

Salık, N. (2011). Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 3 (35), 20-32.

Samaan, J. L. (2013). The Rise and Fall of The Turkish Model in The Arab World. *Turkish Policy Quarterly*, 12 (3), 61-69.

Saraçoğlu, C. (2013). AKP, Milliyetçilik ve Dış Politika: Bir Milliyetçilik Doktrini Olarak Stratejik Derinlik. *Alternatif Politika*, 5 (1), 52-68.

Sarı, B. (2013). Türk Dış Politikasında Stratejik Derinlik Yaklaşımına Dair Teorik ve Pratik Uyumun Suriye Kapsamında Değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Seggie, F. N. ve Gökbel, V. (2014). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Akademik Özgürlük*. Ankara: SETA Analiz Sayı: 98.

Somun, H. (2011). Turkish Foreign Policy in The Balkans and "Neo-Ottomanism": A Personal Account. *Insight Turkey*, 13 (3), 33-41.

Stein, A. (2016). *Islamic State Networks in Turkey*. Washington: Atlantic Council Issue Brief.

Şahin, M. (2008). İran Dış Politikasının Dini Retoriği. *Akademik Ortadoğu*, 2 (2), 9-20.

Tol, G. (2012). The Turkish Model in The Middle East. *Current History*, 111 (749): 749-758.

Türbedar, E. (2011). Turkey's New Activism in The Balkans: Ambitions and Balkans. *Insight Turkey*, 13 (3), 139-158.

Vracic, A. (2016). *Turkey's Role in The Western Balkans*. Berlin: SWP Research Paper No: 11.

Üstün, K. (2010). Turkey's Iran Policy: Between Diplomacy and Sanctions. *Insight Turkey*, 12 (3), 19-26.

Üzgel, İ. (2010). Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele. İlhan Üzgel ve Bülent Duru (der.) *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu: İçinde 357-380*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Yeşiltaş, M ve Balcı, A. (2013). *A Dictionary of Turkish Foreign Policy in The Ak Party Era: A Conceptual Map*, Ankara: SAM Papers No: 7.

Yeşiltaş, M., Özdemir, Ö. B., Öncel, R., Düz, S. ve Öztürk B. (2016). *Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAİŞ ile Mücadelesi*. Ankara: SETA Rapor No: 65.

Yeşiltaş, M. (2014). Stratejik Derinliğin Jeopolitik Tahayyülü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 25-56.

Yeşilyurt, N. ve Akdevelioğlu, A. (2009). Turkey's Middle East Policy Under The JDP Rule. *The Turkish Yearbook of International Relations*, (40), 39-69.

Zalewski, P. (2013). How Turkey Went From Zero Problems to Zero Friends. *Foreign Policy*.

Zengin, G. (2014). *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.